

**Міжнародна наукова конференція Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у
міжнародний бібліотечний простір» (2024)
Семінар «Українська юдаїка: історія збереження та вивчення бібліотечних,
архівних, музейних фондів і пам'яток України»**

УДК 656.835.111:929:82]Шолом-Алейхем

Черноіваненко Віталій Віталійович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9121-9953>,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

відділ фонду юдаїки,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Chernoivanenko@nbuv.gov.ua

**ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМ В УКРАЇНСЬКІЙ І СВІТОВІЙ ФІЛАТЕЛІЇ
(ДО 165-РІЧЧЯ ПИСЬМЕННИКА)**

Доповідь присвячена образу видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема (1859–1916) та вшануванню його творчості на поштових марках, конвертах і картках України та інших країн.

Ключові слова: Шолом-Алейхем, філателія, поштові марки, конверти, картки.

Постаті видатного єврейського письменника, драматурга Шолом-Алейхема (С. Н. Рабиновича), який народився 1859 р. в Переяславі, присвячені різні філателістичні, нумізматичні, філокартичні та інші матеріали, що були випущені в різний час та в різних країнах. Тут ми саме зосередимося на матеріалах філателії.

Прикметно, що хоча Шолом-Алейхема не стало 1916 р., жодну поштову

марку, присвячену йому, не було випущено ні одразу, ні до першого йорцайту, ні до подальших роковин. І цьому є нескладне пояснення, адже хто б міг видати таку марку, тим більше офіційну поштову, і яка б держава це могла бути: єврейської самостійної держави ще не існувало (до 1948 р.), Російська імперія розпалася 1917 р., українська держава проіснувала недовго і випустила загалом лічені марки. Хіба США, в яких письменник, провів останні роки свого життя і помер там. Проте США ні тоді, ні до цього часу (2024 р.) не випустили жодної марки, присвяченої Шолом-Алейхему. Теоретично постать Шолом-Алейхема могла би з'явитися на недержавних поштових і непоштових (наприклад, даткових, тобто внескових) єврейських марках, або на ревеню. До 1948 р. (а часом і пізніше) різні єврейські організації в Європі та Палестині видавали свої марки (приміром, Єврейський національний фонд, Палестинський робітничий рух тощо).

Отже, виглядає на те, що перші марки, присвячені Шолом-Алейхему, було видано вже з нагоди 100-річного ювілею письменника, тобто 1959 р. Офіційні марки значними накладками було випущено у трьох країнах: Державі Ізраїль, Радянському Союзу та Румунії. Кожна з цих марок містила зображення-портрет Шолом-Алейхема, роки життя (або зазначення сторіччя з дня народження), країну і номінал марки. На ізраїльській марці було ще зображено автограф письменника. На жодній марці не містилося при цьому бодай короткої інформації, хто такий Шолом-Алейхем.

У той самий час радянська і румунська марка вийшли як окремі випуски, а ізраїльська марка належала до серії марок єврейських діячів, у якій 1959 р. вийшло три марки: крім Шолом-Алейхема інші дві марки було присвячено ще одному письменникові, також уродженцю українських земель, який теж писав їдишем, але більше івритом, Хаїму Нахману Бялику, та творцю сучасної мови іврит – Еліезеру Бен-Єгуді. Лише останній із трьох був удостоєний короткої інформації про себе – лишається відкритим питання, чи це випадковість, чи ідеологія (погляди більшості сіоністів і батьків-засновників Держави Ізраїль були дуже івритоцентричні, місця мові їдиш там майже не відводилося), чи

автори/замовники марок вважали, що письменники, на відміну від лінгвіста, і так надто відомі, щоб про них вказувати хто вони.

Випуск марки СРСР із Шолом-Алейхемом міг свідчити про те, що письменника у цей час було вже остаточно переосмислено в цій країні й визначено як борця зі старим ладом, його твори редагувалися і підлаштовувалися під радянську дійсність, і вже відтак його геній міг бути зарахований радянськими ідеологами до когорти класики вітчизняної літератури.

Цікаво, що з 1959 р. зберігся ізраїльський буклет до 100-річчя письменника з місцевими маркою і гашенням, але поруч із тим міститься інформація про те, що «пам'ятна марка» вийшла того року і в СРСР, при цьому подається зображення самої марки.

У 1959 р. вийшла ще одна марка до 100-річного ювілею з зображенням письменника, але недержавна і непоштова. Її випустила Єврейська культурна спілка (Ідішер культур фарбанд, Нью-Йорк).

Наступна ж державна поштова марка вийшла аж на початку наступного століття. У 2001 р. Гамбія видала малий аркуш із восьми марок, присвячених історії театру, із зображенням портретів восьми діячів із різних країн. На одній із марок було подано й Шолом-Алейхема з підписом англійською мовою «Шолом-Алейхем (Соломон Рабинович), 1859–1916, один із найвидатніших новелістів єврейської літератури та театру».

2009 р. в Україні було приурочено поштову марку до 150-річчя з дня народження Шолом-Алейхема. Прикметно, що ця марка з'явилася в серії видатних українських діячів, яка налічує цілу низку одиничних марок, виданих у різні роки (поряд із Іваном Франком, Марком Вовчком, Іваном Огієнком, Ігорем Стравинським, Сержем Лифарем та ін.), а це свідчило про визнання літературної спадщини Шолом-Алейхема важливою частиною культури, створеної на землях України. Наклад марки становив 200 тисяч примірників. На марці (дизайн художника О. Калмикова) зображено портрет Шолом-Алейхема, його псевдонім, роки життя, автограф, нотатник, перо й окуляри, а також країну

і номінал марки. Жодної інформації про Шолом-Алейхема на марці не міститься, але і на інших марках серії теж не подається інформація про діячів. У супроводі до марки Укрпошта видала і конверт першого дня (на ньому зображено пам'ятник Шолом-Алейхему в Києві), а також підготувала два різних ШПД (штемпелі першого дня): одне гашення відбулося в Києві, а друге – в рідному місті письменника, Переяславі (тодішньому Переяславі-Хмельницькому). Крім того, хоч і офіційної поштової картки Укрпошта того року не видала, деякі філателісти самі видрукували приватні картки з зображенням Шолом-Алейхема, наклеїли на них офіційні марки, поставили офіційні ШПД – і так отримали цілком легітимні картмаксимуми (окремий напрямок колекціонування в межах філателії). Таких різних картмаксимумів авторіві відомо принаймні декілька.

Хоча 2009 р. відбувся випуск першої української марки, присвяченої письменникові, однак узагалі це не був перший щодо нього поштовий випуск в Україні. Десятьма роками до того, до 140-річчя Шолом-Алейхема, Укрпошта випустила офіційно ХМК (художній маркований конверт) з зображенням Шолом-Алейхема і стандартною маркою номіналу Д. Наклад марки складав 500 тисяч примірників. Крім того, було випущено спеціальний художній штемпель для погашення в Києві в день народження письменника (2 березня), на який було поміщено малюнок двох книжок із пером на аркушах рукопису. Таким чином в українській філателістичній історії Шолом-Алейхема 2009 р. є передісторія 1999 р.

У 2010 р. у Росії було видано марку, присвячену Єврейській автономній області РФ. На ній зображено адміністративний центр цієї області місто Біробіджан і місцевий пам'ятник Шолом-Алейхему.

Філателістичні матеріали не обмежуються тільки самою постаттю письменника, його портретами чи пам'ятниками. Окремі випуски деяких країн пов'язані з його творчою спадщиною, яка вплинула, зокрема, і на подальшу культуру. Так, наприклад, низка випусків присвячена театральним постановкам (зокрема мюзиклам) «Скрипаля на даху», створеного за мотивами «Тев'є-

молочаря». До таких випусків вдалися Антигуа (1997), Невіс (1998), Польща (2005) й Ізраїль (2014).

UDC 656.835.111:929:82]Шолом-Алейхем

Vitaly Chernoiivanenko,

ORCID 0000-0001-9121-9953,

Candidate of Historical Studies, Senior Research Associate,

Judaica Department,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Chernoiivanenko@nbuv.gov.ua

SHOLEM ALEICHEM IN UKRAINE'S AND WORLD PHILATELY

(TO THE WRITER'S 165TH BIRTHDAY)

The presentation is devoted to the image of the outstanding Jewish writer Sholem Aleichem (1859–1916) and tribute to his works on postage stamps, envelopes (covers) and cards of Ukraine and other countries.

Keywords: Sholem Aleichem, philately, postage stamps, envelopes (covers), cards.